

حل بحران کم آبی با رویکرد حقوق بین الملل (مطالعه موردی: خاورمیانه)

بهزاد علیجانزاده ملیجی : دانشجوی دکتری حقوق بین الملل، دانشگاه آزاد اسلامی، قائمشهر، ایران.

علی بابایی مهر *: استادیار گروه حقوق عمومی، واحد چالوس، دانشگاه آزاد اسلامی، چالوس، ایران.

کارن روحانی: استادیار گروه حقوق بین الملل، واحد قائمشهر، دانشگاه آزاد اسلامی، قائمشهر، ایران.

مسعود دارابی: استادیار مجتمع دانشگاهی پدافند غیرعامل، دانشگاه صنعتی مالک اشتر، تهران، ایران.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۱۰/۲۸ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۱۱/۱

چکیده

مدت مدیدی است که بحران آب به عنوان یک معضل جدی در منطقه ی خاورمیانه قلمداد می گردد که روز به روز بر شدت آن افزوده می شود. در صورت عدم مدیریت و تشریک مساعی میان کشورهای این منطقه در آینده با وضعیت اسفناکی مواجه خواهیم شد. با در نظر گرفتن وسعت و جمعیت خاورمیانه در مقایسه با میزان منابع آبی موجود در آن، این بحران به صورت واقعی قابل لمس می باشد. در حال حاضر کشورهای مختلف این منطقه در شرایط یکسانی نمی باشند؛ مثلاً کشور ترکیه نسبت به جمعیت و منابع آبی موجود در خاک خود موقعیت بهتری نسبت به دیگر کشورهای منطقه دارد از طرفی کشورهای عربی مثل عمان، امارات متحد عربی، عربستان سعودی، کویت و قطر در شرایط بحرانی قرار دارند اما به دلیل موقعیت اقتصادی مناسب و استفاده از دستگاه های آب شیرین کن به صورت مقطعی این مشکل کنترل شده است ولی همچنان در معرض این بحران قرار دارند. در سطح دیگر کشورهای فلسطین، لبنان، سوریه و عراق قرار دارند که چندین سال درگیر جنگ های داخلی و خارجی می باشند که روز به روز این بحران را تشدید می کند. ویژگی متمایز خاورمیانه نسبت به دیگر مناطق جهان این است که این منطقه از قدیمی ترین زیستگاه های بشری می باشد که از آب علاوه بر نیازهای طبیعی به عنوان سلاح در جنگ استفاده می شده است. با این وجود سازمان های بین المللی به خصوص سازمان ملل متحد و سازمان های بین المللی مربوطه و سازمان های منطقه ای موجود در منطقه خاورمیانه باید نقش پررنگی در حل این بحران ایفا نمایند و کشورهای منطقه نیز با همکاری و همبستگی همدیگر این مسئله را مدیریت نمایند. هدف از این مطالعه بررسی نقش حقوق بین الملل در بحران کم آبی و مدیریت آن مبتنی با مشارکت کشورها در انعقاد معاهدات و توافقنامه های بین المللی می باشد.

کلمات کلیدی: بحران، کم آبی، حقوق بین الملل، خاورمیانه

Resolving the Water Crisis with an International Law Approach (Case Study: Middle East)

Behzad Alijanzadeh Maliji¹, Ali Babayemehr^{*2}, Karen Rohani³, Masoud Darabi⁴

Abstract:

For a long time, the water crisis has been considered as a serious problem in the Middle East region, which is increasing in intensity day by day. If the countries in this region do not manage and work together, they will face a deplorable situation in the future. Given the size and population of the Middle East compared to the amount of water resources in it, this crisis is really palpable. Currently, different countries in the region are not in the same situation, for example, Turkey has a better position than other countries in the region in terms of population and water resources in its territory. On the other hand, Arab countries such as Oman, UAE, Saudi Arabia, Kuwait and Qatar. They are in a critical situation, but due to the good economic situation and the use of desalination plants, this problem has been partially controlled, but they are still exposed to this crisis. At the other level are Palestine, Lebanon, Syria and Iraq, which have been embroiled in civil and foreign wars for several years, which are intensifying day by day. A distinctive feature of the Middle East compared to other parts of the world is that this region is one of the oldest human habitats, where water in addition to natural needs was used as a weapon in war. However, international organizations, especially the United Nations and relevant international organizations and regional organizations in the Middle East, must play a significant role in resolving this crisis, and the countries of the region must manage this issue through cooperation and solidarity with each other. The purpose of this study is the assessment role of international law in the water shortage crisis and its management based on the participation of countries in concluding international treaties and agreements.

Key words: Crisis, International Law, Middle East, Water Shortage

¹ PhD Student in international law, Islamic Azad University, Ghaemshahr, Iran

² Assistant Professor, Department of Public Law, Chalous Branch, Islamic Azad University, Chalous, Iran

³ Assistant Professor, Department of International Law, Ghemshahr Branch, Islamic Azad University, Ghaemshahr, Iran

⁴ Assistant Professor, Passive Defense Academic Complex, Malek Ashtar University of Technology, Tehran, Iran

ویژه نامه پدافند
بایزر و زمستان
۱۴۰۱

دوفصلنامه
علمی و پژوهشی

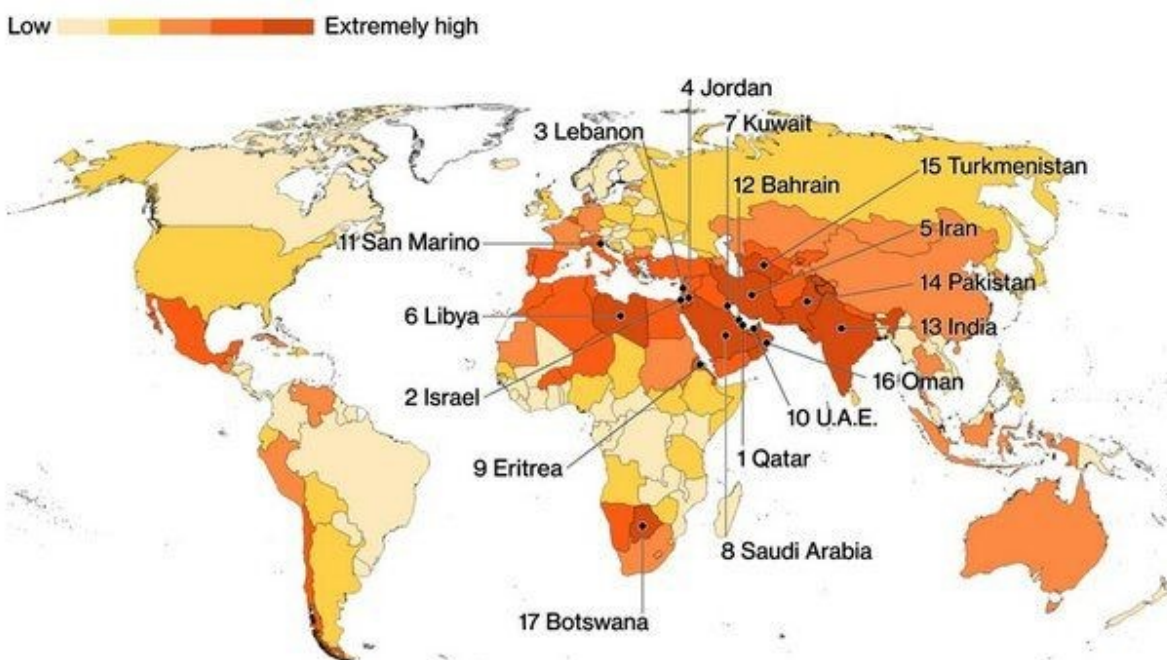
حل بحران کم آبی با رویکرد حقوق
بین الملل ... / علی بابایی مهر

به موازات رشد جمعیت در جهان، خاورمیانه نیز از این رشد جمعیت بی نصیب نمانده است و جمعیت آن به سرعت رو به افزایش است که به تبع آن، تامین مواد غذایی نیز در سایه ی این بحران با مشکل مواجهه خواهد شد و در نتیجه قیمت حامل های انرژی نیز افزایش پیدا می کند و با بحران کمبود بنزین و کمبود برق دست و پنجه نرم خواهند نمود. این منطقه با توجه به جمعیت زیاد، کمتر از منابع آب شیرین قابل تجدید جهان برخوردار می باشد [۳]. از سال ۱۹۷۰ منطقه خاورمیانه با تنش آب شیرین مواجه شده است.

موسسه منابع آب جهان (WRI) مستقر در واشنگتن دی سی، ریسک آب را نشان می دهد که از میان ۱۷ کشوری که در معرض بحران آب قرار دارند، ۱۲ کشور شامل قطر، فلسطین، اشغالی، لبنان، اردن، ایران، لیبی، کویت، عربستان سعودی، اریتره، امارات متحده عربی، بحرین، عمان در خاورمیانه و شمال آفریقا و هند و پاکستان در آسیا قرار دارند. مناطق دیگر شامل سن مارینو در اروپا، بوتسوانا در آفریقا و ترکمنستان در آسیای مرکزی هستند (شکل ۱).

بحران آب و مشکلات ناشی از کمبود آن نتیجه ی عدم مدیریت صحیح و مصرف بی رویه از منابع آب می باشد. جهان امروز به صورت بالفعل با این بحران روبرو شده است. تغییر اقلیم و خشکسالی ها از نتایج اصلی این بحران می باشند. آب شیرین در کره زمین تنها حدود ۳ درصد کل آب جهان را تشکیل می دهد که از این مقدار حدود ۱ درصد قابل دسترس است و ما بقی آن بصورت یخ در قطب ها و کوه ها قرار دارند و ۳۰ درصد از آب شیرین قابل دسترس در زیر زمین قرار دارد [۱].

با بررسی اجمالی به موقعیت کشورهای منطقه خاورمیانه از لحاظ تناسب آب و میزان قابل دسترس بودن و منابع موجود در آن می توان چشم انداز آینده وضعیت آب شیرین را دریابیم. چیزی که به عنوان بحران واقعی و بالفعل باید آن را تلقی کنیم کمبود آب شیرین می باشد. این بحران روز به روز شدیدتر شده و علل آن می تواند عوامل مختلفی باشد. استاندارد بین المللی کمبود آب ۱۰۰۰ متر مکعب می باشد، در صورتی که متوسط سرانه ی آب در این منطقه به ۱۷۰ متر مکعب کاهش یافته است و چه بسا که این میزان روز به روز کاهش یابد، این مسئله عواقب سوئی را در پی دارد مثل جنگ، مهاجرت، کاهش تولید مواد غذایی، پایین آمدن سطح بهداشت، بی ثباتی اقتصادی و اجتماعی [۲].

شکل ۱. وضعیت ریسک آب در جهان

اصولا منابع آب در خاورمیانه بین دو یا چند کشور مشترک می باشد، ایران با همسایگان خود در بیشتر رودخانه های مرزی مشترک و دارای قراردادهای دو جانبه می باشد از جمله معاهده ۱۲۹۹ با اتحاد جماهیر شوروی سابق درباره رودخانه ارس، اترک و سایر رودخانه های ۱۲ گانه مشترک، پروتکل ۱۳۳۴ رودخانه های ساری سو و قره سو با ترکیه، معاهده ۱۳۵۱ رودخانه هیرمند با افغانستان و موافقتنامه آبهای مرزی ۱۳۵۴ با عراق [۴]؛ اما دارای ضمانت اجرای قوی و موثری نمی باشد و تقریباً بود و نبود چنین معاهداتی فرق چندانی ندارد و در این مقاله بر آن هستیم با بهره گیری از داده های کتابخانه ای و استفاده از روش توصیفی، به بیان ابعاد مختلف موضوع پرداخته و با استفاده از اصول و مقررات حقوق بین الملل مرتبط با بحران آب شیرین راه کارهایی جهت حل بحران آب ارائه گردد.

بیان مسئله و اهمیت آن

سازمان ملل متحد و بانک جهانی در گزارشی اعلام کردند: تا سال ۲۰۳۰، ۷۰۰ میلیون انسان در معرض خطر آوارگی ناشی از کمبود شدید آب قرار می گیرند. این گزارش که با عنوان «هر قطره آب را به حساب آورید: دستور کاری برای اقدام آب» منتشر شده، خواستار تغییر اساسی در روشی است که جهان، آب را مدیریت می کند تا بتوان آرمان های توسعه پایدار به ویژه تضمین دسترسی و مدیریت پایدار آب و تاسیسات بهداشتی برای همه محقق گردد. بر اساس این گزارش، ۴۰ درصد مردم جهان تحت تاثیر کمبود آب قرار دارند بیش از دو میلیارد انسان در جهان مجبور به نوشیدن آب ناسالم هستند و بیش از چهار میلیارد و ۵۰۰ میلیون نفر به سرویس های بهداشتی و سالم دسترسی ندارند. همچنین در این گزارش آمده زنان و دختران به شکل نامتناسبی از کمبود آب سالم و عدم دسترسی به سرویس های بهداشتی رنج می برند که این امر موجب بروز مشکلاتی برای سلامتی آنان و اغلب محدودیت های شغلی و آموزشی می شود. علاوه بر این، حجمی معادل ۸۰ درصد فاضلاب در جهان بدون اینکه تصفیه شود در محیط زیست رها می شود. ۹۰ درصد از ۱۰۰۰ مورد از مخرب ترین بلاها از ۱۹۹۰ را فجایع مرتبط با آب تشکیل می دهد.

آنتونیو گوتروش، دبیر کل سازمان ملل متحد، نیز اظهار کرده است: باور عمیق من است که آب موضوع مرگ و زندگی است زیرا ۶۰ درصد از بدن انسان را آب تشکیل می دهد. بلایای طبیعی مرتبط با آب بیشتر و بیشتر رخ می دهند و بیش از پیش خطرناک می شوند و این بدان معنی است که آب در واقع موضوع مرگ و زندگی است.

جیم یونگ کیم، رییس بانک جهانی نیز تاکید کرده است: زیست بومی که زندگی بر آن استوار است یعنی غذای ما، پایداری انرژی، سلامت عمومی، مشاغل، شهرها همه در معرض خطر قرار دارند که حل این مشکل به نحوه مدیریت آب بستگی دارد.

این وضعیت در منطقه خاورمیانه نسبت به دیگر مناطق جهان حادث تر می باشد، داعش که مناطقی وسیع از کشور عراق و سوریه را تحت تصرف خود داشت تمرکز اصلی خود را بر منابع آبی این دو کشور قرار داده بود. مهم ترین منابع آبی این کشورها سدهای حوضه دجله و فرات بوده که داعش از آن به عنوان یک سلاح قدر استفاده نموده یا در سال ۲۰۱۴ داعش سد قدیمی در شمال سوریه که منبع اصلی تأمین آب و برق این کشور بوده تحت کنترل خود در آورده بود یا در کشور عراق تلاش های زیادی را برای کنترل سدهای این کشور نظیر سد حدیثه و موصل نموده است، ۹۵ درصد آب عراق از رود دجله و فرات تأمین می گردد داعش به خوبی می دانست که با اختیار کردن این منابع آبی به راحتی می توانست به هدف خود برسد. نمونه ی دیگری از مواردی که آب به عنوان آغازگر جنگ و کشمکش بوده و برنامه ی محیط زیست سازمان ملل متحد نیز بر آن صحنه گذاشته، موضوع درگیری دافور در سال ۲۰۰۹ بوده است. وقتی که تنش و متعاقب آن بحران آب به وجود می آید تنها شامل بحران در قسمت آب آشامیدنی نمی شود بلکه زمین های کشاورزی که منبع تأمین غذای آن منطقه می باشند را هم تحت تاثیر این بحران قرار می دهد و تبدیل به بیابان خواهد نمود؛ بنابراین رقابت دیگر تنها بر سر آب نیست بلکه در جهت بدست آوردن سرزمین های قابل کشت و حاصلخیز نیز رقابتی دیگر و جنگ و کشمکش بزرگتر رخ خواهد داد.

ایران پس از قطر و لبنان در رده سومین کشور به لحاظ بحران آب در دنیا قرار دارد. بر اساس اعلام موسسه منابع جهان در ارتباط با کشور ایران، استان البرز با گرفتن نمره کامل ۵ در شاخص بحران آبی، بحرانی‌ترین وضعیت را در میان تمام استان‌های کشور دارد، امری که باعث شده است در میان بیش از ۳ هزار شهر مورد بررسی در دنیا، در رده ۳۴ جهانی بایستد. پس از البرز استان‌های قزوین، تهران، مرکزی و همدان با گرفتن نمره ۴.۹۹ به طور مشترک در رده دوم جای دارند. و در نهایت اردبیل با نمره ۲.۸۶ با کمترین شدت بحران آبی در کشور مواجه است.

پژوهش حاضر درصدد پاسخ به این سوالات است که:

- * بحران آب در منطقه خاورمیانه به صورت بالقوه وجود دارد یا به صورت بالفعل؟
- * نقش سازمان های بین المللی مرتبط با بحران آب چیست و چه اقداماتی در این مورد انجام داده اند؟
- * آیا قوانین مرتبط با بحران آب با توجه به وضع موجود در جهان، جهت حل این بحران کافی است؟
- * آیا حساسیت ها و تلاش ها جهت ساخت سلاح های کشتار جمعی، برای مسئله ی مهم تر یعنی آب وجود دارد؟

فرضیه پژوهش

آب به عنوان مهم ترین عنصر بقای بشر بوده که با توجه به جمعیت روزافزون و با لحاظ شرایط ویژه ی منطقه خاورمیانه، عدم مدیریت صحیح آن می تواند تبدیل به یک فاجعه گردد.

اهمیت و ضرورت انجام پژوهش

شایسته است مسئله بحران آب در مجامع بین المللی برجسته شود و مهم تر اینکه استفاده کنندگان این عنصر حیاتی که تک تک افراد بشر هستند در جریان این بحران قرار گیرند. زمانی که این بحران به اوج خود برسد آسیب پذیرترین گروه، افراد عادی هستند و چه بسا که این عدم آگاهی، عواقب بحران را دو چندان نماید و منجر به سواستفاده هایی گردد، انجام چنین پژوهشی جوامع علمی را ترغیب به پویایی می نماید تا موضوع و شرایط حال را بر اساس محدودیت های واقعی تجزیه و تحلیل کند. یکی از این جوامع علمی که می تواند نقش به سزایی در کنترل این بحران داشته باشد حقوق بین الملل می باشد که با ایجاد تعهدات

و موافقتنامه ها، همکاری و همبستگی بین المللی را افزایش داده و این تهدید را تبدیل به فرصت نماید. اکنون که منطقه ی خاورمیانه در حال تجربه روزهای سختی می باشد و تمرکز دولت مردان کمتر بر مسئله آب استوار است و بیشتر مشغول مسائل سیاسی و اقتصادی می باشند نگارش چنین پژوهش هایی می تواند وجدان آنان را بیدار نماید که توجه بیشتری بر روی مسائل حقوق بشری داشته باشند.

پیشینه ی پژوهش

در خصوص مسأله بحران آب، تاکنون، تحقیقات نسبتاً مفصلی صورت پذیرفته است که مهمترین آن ها عبارتند از:

- مطالعه مشکلات مزمن آب خاورمیانه در سال ۲۰۱۲ توسط حسین الیمای و همکاران به چاپ رسیده است. هدف ایشان در این مطالعه، مقابله با روش های مدیریت حل بحران آب بوده است. ایشان اعتقاد دارد هیچ یک از کشورهای منطقه ی خاورمیانه از آب کافی برخوردار نیستند. در نتیجه در درجه اول کشورهای منطقه با تشریک مساعی همدیگر این بحران را مدیریت کنند.
- مطالعه تأثیر کمبود آب در خاورمیانه در سال ۲۰۱۶ توسط دکتر محمد سلیم الرواشده و دکتر هانی احمد الشبول به چاپ رسیده است. اهمیت این مطالعه در این است که مهم ترین دغدغه ی امروز خاورمیانه که بحران آب می باشد را مورد مطالعه قرار داده و توجه جامعه ی جهانی را به کشورهای این منطقه که درگیر تنش آبی هستند را جلب نموده است.
- مطالعه امنیت آب و حقوق بین الملل در سال ۲۰۱۷ توسط تووماس کوکنن منتشر شده است. این مطالعه امنیت آب را از نظر حقوق بین الملل بررسی می کند. در این مقاله برای درک بهتر امنیت آب، هدف، تمرکز بر عملکرد قوانین بین المللی آب است. اگر چه امنیت آب یک مفهوم نسبتاً جدید است اما در روند تکامل قوانین بین المللی، موضوع آب نادیده گرفته شده است.

• مطالعه امنیت و رشد آب: مطالعه موردی کشورهای خاورمیانه و شمال آفریقا در سال ۲۰۱۸ توسط آقای جمال صغیر به رشته ی تحریر درآمده است. ایشان معتقدند که چالش جهانی امنیت آب رو به افزایش است. کشورهای توسعه یافته سرمایه گذاری زیادی در زمینه ی امنیت آب انجام داده اند در صورتی که اکثر کشورهای در حال توسعه ی جهان از نظر وضعیت آب شیرین نا امن هستند. تحلیلی که ایشان دارد این است که به جای اینکه امنیت آب مانعی برای رشد و عامل درگیری باشد، آب می تواند عاملی برای رفاه و صلح باشد.

اهداف پژوهش

هدف از این پژوهش، بررسی و تبیین مقررات موجود در حقوق بین الملل در برخورد مسائل مرتبط با تنش و بحران آب شیرین می باشد.

عوامل پیدایش و تشدید بحران آب شیرین خاورمیانه

گرم شدن کره ی زمین توام با افزایش جمعیت منتج به استفاده بیش از اندازه ی منابع آب می شود. تغییرات اقلیمی تاثیر بسیار زیادی بر دسترسی به آب شیرین دارد و منجر به بحران آب شیرین جهانی شده که اثرات آن در مناطق خشک و نیمه خشک مانند خاورمیانه شدیدتر بوده است. در چنین منطقه ای ناپایدار، دسترسی به منابع آب مشترک به طور روز افزون به یک منبع جدید تنش تبدیل می شود.

واقعیت این است که منطقه خاورمیانه ریسک بالای تنش آب را نسبت به دیگر مناطق جهان تجربه کرده است، در حالی که این منطقه تقریبا پنج درصد جمعیت جهان را در خود جای داده است، حدود یک درصد از منابع آب تجدید پذیر در جهان را در اختیار دارد. علت آن در عوامل مختلفی نظیر رشد بیش از اندازه جمعیت، عدم هماهنگی سیاست و اقتصاد، عدم وجود تاسیسات فاضلاب مدرن، مدیریت بسیار ضعیف و عدم وجود برنامه ریزی، موقعیت و شرایط آب و هوایی نامساعد، عدم بارش کافی، تبخیر بالای آب و در نهایت خشکسالی های بالاتر می باشد. زمانی که این شرایط در کنار هم جمع شود آسیب پذیری در این منطقه روز به روز بیشتر می شود و تبدیل به یک بحران خواهد شد.

آب یکی از مهم ترین عوامل کلیدی در انتخاب مکان زندگی افراد بشر می باشد. بنابراین افراد جایی را برای سکونت انتخاب می کنند که دارای آب شیرین و در دسترس دائم باشد. خاورمیانه دارای وسعت جغرافیایی وسیعی می باشد اما منابع آبی موجود در آن با وسعت جغرافیایی تناسب ندارد و از طرفی جمعیت این منطقه روز به روز در حال افزایش می باشد که این مسئله خود منجر به جنگ و در نتیجه مهاجرت غیرقانونی به نقاط دیگر جهان می شوند که دارای امکانات مناسب برای زندگی می باشند نتیجه ی این مهاجرت ها اصولا به مقصد کشورهای اروپایی ختم می شود بنابراین کشورهای جهان نباید نسبت به این بحران در منطقه خاورمیانه بی تفاوت باشند چون خواه ناخواه عواقب این بحران گریبان کل جهان را خواهد گرفت و با ایجاد سازمان های بین المللی خاص و انعقاد معاهدات عام، زمینه را برای کنترل این بحران فراهم نمایند.

تحقیقات و پیش بینی ها حاکی از این است که وضعیت بحرانی خاورمیانه تا سال ۲۰۲۵ به اوج خود خواهد رسید چرا که روند طبیعی جمعیت حاکی از افزایش تقریبی ۲۰۰ میلیون نفری تا این سال خواهد بود که مزید بر علت خواهد شد [۵]. بعد از افزایش جمعیت، علت دیگر این بحران، منابع آب در دسترس کشورهای این منطقه می باشد که یک کشور نسبت به میزان وسعت و جمعیت خود نسبت بیشتری از منابع آبی را در اختیار دارد و کشوری دیگر با توجه به جمعیت زیادتر و وسعت بیشتر ویژه نامه پدافند پاییز و زمستان ۱۴۰۱

منابع آبی کمتری دارد یکجانبه گرایی کشورها به خصوص درگیری اعراب با اسرائیل در استفاده از منابع آبی و عدم مدیریت کارآمد موجب تشدید روزافزون این بحران خواهد شد. مشکل کم آبی و تلاش در جهت تامین آب مورد نیاز ساکنان این منطقه، از معضلات تاریخی آن می باشد.

اختلاف بر سر رودخانه های مشترک بین دو یا چند کشور، عدم وجود توافقنامه خاص در زمینه ی منابع آبی مشترک و همچنین فاقد ضمانت اجرا بودن معاهدات موجود بین کشورها از دیگر عوامل تاثیرگذار در تشدید این بحران می باشد [۶]. مضاف اینکه بارش کم و نامنظم، کم بودن تعداد رودخانه ها، سرچشمه گرفتن رودهای بزرگ از ارتفاعات جنوبی و شرقی ترکیه، تنوع نژادها و قومیت ها، وجود مرزهای نامشخص و پرتنش و اختلافات

اختلافات مذهبی و فرهنگی این بحران را تشدید می نماید [۷]. از عوامل دیگر تشدید بحران آب بهره برداری بی رویه از منابع آب زیرزمینی و توزیع نامناسب و نابرابر منابع آب شیرین و گسترش شهرنشینی است [۸] که این مسئله ریشه در ضعف مدیریت و نیازمند تقویت آموزش همگانی می باشد. در برخی موارد با وجود منابع مناسب آب با اقدامی ناآگاهانه و شاید هم غیر اخلاقی، منابع آب سطحی و زیرزمینی توسط فاضلاب و پساب، آلوده و خارج از مصرف می گردد.

یکی دیگر از مسائل چالش برانگیز، مسئله ی سد سازی می باشد، اینکه واقعا ساختن سد جهت مدیریت بحران آب، کارآمد می باشد یا اینکه خود یک معضل و عامل ایجاد بحران محسوب می شود را ذیلا مورد بررسی قرار می دهیم. در خاورمیانه سدهای زیادی بر روی رودخانه های شریانی و حساس تاسیس گردیده است که موجب تنش آبی برای کشورهای پایین دست می شود. ترکیه شروع به احداث پروژه ی عمرانی آناتولی جنوب شرقی موسوم به گاپ نموده است، این پروژه ۱۴ سد بر روی رود فرات و ۸ سد بر روی رود دجله و ۱۹ نیروگاه برق آبی را شامل می گردد [۹]، عواقب سو این پروژه ی کشور ترکیه گریبان کشورهای ایران، سوریه و عراق را گرفته است و منجر به ایجاد پدیده ی گرد و غبار، بیابان زائی و در نتیجه از بین رفتن زمین های کشاورزی و تبدیل شدن به شوره زار، بیکاری و

در منطقه ای دیگر از خاورمیانه یعنی کشور افغانستان نیز وضعیت مشابه کشور ترکیه وجود دارد. کشور افغانستان سدهایی به نام های کجکی، سلما، کبکان و کمال خان را بر روی رودخانه های هریرود و هیرمند احداث نموده است که مناطق پایین دست آن در شرق ایران را با تنش و کمبود آب مواجه نموده است. دریاچه هامون یکی از مناطق آبی موجود در آن که روز به روز از حجم آب کاسته می شود و به دنبال آن عواقب سوئی مانند بیکاری، مهاجرت و مسائل امنیتی این منطقه را به همراه دارد.

کشور ایران نیز با احداث سدهایی در غرب کشور و حوضه ی آبی دریاچه ارومیه و در شرق کشور جازموریان را بر اثر سدسازی به همین سرنوشت دچار نموده است. برای نمونه بر اساس گزارش پایگاه اطلاع رسانی سازمان حفاظت محیط زیست،

اشتباهات مهندسی در ساخت سد گتوند، عامل شوری آب خوزستان شده است. با روال طبیعی هر جای ایران ممکن بود خشک شود ولی خوزستان آخرین نقطه بود حتی این پتانسیل را داشت که دیرتر از گیلان و مازندران خشک شود ولی برای خوزستان این اتفاق نمی افتاد اما مشکلی که در خوزستان وجود دارد مدیریت آب و فقدان تشخیص اولویت هاست. منابع آب در آن منطقه از دست رفته است یا از نظر کیفی آلوده شده است. این کار باعث شد که گنبدهای نمکی به درون آب راه پیدا کنند. راه حل آن را پوشش رُسی پیش بینی کرده اند که نمک را از بستر جدا می کند ولی با اولین آب گیری، پوشش آن از بین رفت و آب شیرین کارون، شور شد در نتیجه بخش اعظم آب خوزستان با یک اشتباه مهندسی از بین رفته است. به طور قطع نمی توانیم بگوییم سدسازی، خوب یا بد است. در اطراف تهران، پنج سد وجود دارد که آب شرب تهران را تامین می کنند. پس در این جا سدسازی خوب بوده است. البته باید گفت که بهترین جا برای ذخیره آب، زیر زمین است نه روی آن. در مورد خوزستان بردن آب به زیر زمین سخت می باشد چون خاک این استان نفوذ ناپذیر است. بیشتر سدهایی که در خوزستان احداث شده به منظور تامین برق بوده است. یکی از مشکلات حال حاضر صنعت برق همین کم آبی سدهاست.

سدسازی بخشی از توسعه ی پایدار است. در توسعه ی پایدار چند نکته مهم به نظر می رسد. توجیه اقتصادی داشته باشد، زمینه ساز بر هم خوردن نظم اجتماعی نباشد و مسائل اجتماعی ایجاد نکند، محیط زیست را تخریب نکند و حق و حقوق نسل های بعدی را از بین نبرد.

کشورها با سد سازی، به صورت مقطعی نیاز آبی خود را بر طرف می سازند، اما زمانی فرا خواهد رسید که بحران آب به حدی شدید خواهد شد که کشورهای پایین دست دیگر تاب نخواهند آورد و وارد عملیات و اقدامات نظامی خواهند شد که در این حالت بحث امنیت مطرح می شود. خاورمیانه ای که آبستن حوادث می باشد، پس از قضایای فلسطین و لبنان و بحران خلیج فارس، برخوردی بزرگ بر سر منابع آب در خاورمیانه بروز می نماید و مسئله ی امنیت آب همدوش امنیت نظامی دردفا تر فرماندهان جنگی مطرح می گردد. از اولین دهه ۱۹۸۰ دستگاه های

اطلاعاتی ایالات متحد آمریکا اعلام نمودند که دست کم در ۱۰ نقطه از جهان احتمال بروز جنگ به خاطر آب های مشترک وجود دارد و بیشتر این نقاط در آسیای غربی قرار گرفته است. بنابراین ساخت سدها می توانند در دراز مدت آثار مخربی را بر محیط زیست کل یک منطقه ایجاد کنند و در مجموع معایب آن به مراتب بسیار بیشتر از مزایای آن ها می باشد.

منابع آبی موجود در کرانه باختری رود اردن که در سراسر مرز شرقی کرانه باختری و کوه ابریز واقع در کرانه باختری و رژیم صهیونیستی قرار دارد. این منبع آبی یک منبع مشترک مرزی است که مطابق با مقررات بین المللی بین رژیم صهیونیستی و فلسطین می بایستی به صورت عادلانه مورد استفاده قرار گیرد اما رژیم صهیونیستی با نقض تعهدات و قواعد حقوق بین الملل از زمانی که بر کرانه باختری تسلط پیدا کرده مانع استفاده فلسطین از این منابع شده است. توافق اولیه اسلو ۲ در سال ۱۹۹۵ چگونگی بهره برداری منابع آبی بین فلسطین و رژیم صهیونیستی را تعیین نموده دسترسی رژیم صهیونیستی به بیش از ۷۱ درصد از سفره آبی بود، اما فلسطینی ها تنها به ۱۷ درصد آن مجاز بودند. در حالی که پیش بینی شده بود که این موافقتنامه تنها پنج سال به طول بینجامد، ۳۰ سال بعد، همچنان هم بر جای خود باقی است. مضاف بر اینکه آب به عنوان یک اهرم سیاسی مورد استفاده قرار می گیرد می تواند عامل اصلی خشونت و درگیری هم باشد، برای مثال مسئله ی آب علت شروع جنگ شش روزه در سال ۱۹۶۷ بوده است ریشه ی این اختلافات به سال ۱۹۵۳ بر می گردد، وقتی که رژیم صهیونیستی قصد داشت خط لوله ی انتقال آب که از دریای جلیل به صحرای نگب را متصل میکرد را منحرف سازد، همین مسئله به عنوان موضوع مورد رقابت اعراب و رژیم صهیونیستی شناخته شده بود.

یکی از نگرانی های استراتژیک رژیم صهیونیستی از پس دادن اراضی اشغالی به فلسطینی ها، مسئله ی بخش های آبگیر و منابع آب های کوهستانی است که در آن سوی خط سبز میان رژیم صهیونیستی و ساحل غربی رود اردن قرار گرفته است [۱۰].

کشور عربستان که به طور فزاینده ای با این بحران مواجه می باشد تنها یک سوم از منابع آبی زیر زمینی برایش باقی مانده

است زیرا از سال ۱۹۸۰ دو سوم منابع زیر زمینی را مصرف نموده و اکنون با اقداماتی از قبیل ایجاد تاسیسات آب شیرین کن از دریا در صدد راه جایگزینی می باشد.

در کشور امارات متحده عربی نیز وضعیت مشابه وجود دارد و استفاده بیش از اندازه در مقایسه با منابع آبی تجدید پذیر منجر به کاهش یک متری منابع آبی زیر زمینی در هر سال می شود اگر به همین شکل ادامه پیدا کند این کشور در کمتر از پنجاه سال به طور کامل تهی از منابع زیر زمینی آب می شود و این یعنی فاجعه.

نقش حقوق بین الملل در مدیریت بحران آب

متخصصان حوزه ی خاورمیانه معتقد هستند این منطقه قربانی تغییرات آب و هوایی خواهد شد. سوالی که به ذهن متبادر می گردد این است که موافقتنامه های منطقه ای انگشت شماری که هدف آن استفاده منصفانه از منابع آبی مشترک می باشد تا چه میزان می تواند در بحران کم آبی و کنترل آن موثر واقع شود. منابع آب شیرین کمیاب در منطقه خاورمیانه احتمال وقوع درگیری را بالا می برد. از دیرباز، خاورمیانه بیش از هر منطقه ای دیگر، از بی امنیتی و تنش بی بهره بوده است. اما مناقشه و درگیری امروزه با مناقشات گذشته که به دلایل مسائل نظامی، مذهبی، قومی و سیاسی ایجاد شده اند متفاوت می باشد در دنیای پیچیده امروز علل نامنی به طور قابل ملاحظه ای گسترده و متنوع شده اند. اگرچه منابع سنتی مناقشه همچنان نقش مهمی ایفا می کنند، با این حال، مسائل اقتصادی - اجتماعی در ترکیب با عوامل زیست محیطی به شکلی فزاینده به تحریک و تقویت ناامنی منجر می شوند.

حقوق بین الملل عمومی و در رأس آن حقوق بین الملل محیط زیست، با بکارگیری اصول موجود در آن و همچنین اسناد بین المللی محیط زیستی الزام آور و غیر الزام آور (کورکولاسوربا و رایبسون) می تواند به صورت مقطعی و موقتی تنش آبی را بر برخی از اشکال آن مدیریت نمود، ولی برای عزم جهانی بایستی یک برنامه ی جامع و منسجمی بین اعضای جامعه ی بین المللی با وضع مقررات و قواعد بین المللی جدید می باشد.

بین کشورهای خاورمیانه در مورد تخصیص و بهره برداری آب، معاهده و یا موافقت نامه، چند جانبه و یا حتی دوجانبه

جامع و کارآمد وجود ندارد. باید توجه مراجع و سازمان های بین المللی مرتبط را به این مسئله معطوف نمود.

با بررسی منابع موجود در حقوق بین الملل بیشترین اختلاف و نگرانی در حوزه ی آب شیرین در زمینه ی بهره برداری و استفاده از منابع آب وجود دارد به همین دلیل مراجع بین المللی مرتبط مانند موسسه حقوق بین الملل و انجمن حقوق بین الملل تغییرات و تحولاتی را در زمینه ی بهره برداری از منابع آبی ایجاد نموده اند [۱۱].

یکی از اصولی که این سازمان ها پیشنهاد نموده اند و مورد استفاده ی عملی بین اختلاف آمریکا و مکزیک در باب رودخانه ی ریو گرانده یا برخی کشورهای دیگر مثل هند و اختلاف آن با پاکستان مورد استفاده قرار گرفته است، نظریه ی هارمون معروف به استفاده حداکثری از منابع آب به استناد اصل حاکمیت مطلق در سال ۱۸۹۶ می باشد [۱۲].

مطابق با اصل حاکمیت مطلق کشورها در استفاده از منابع طبیعی که منابع آبی هم زیر مجموعه ی این منابع محسوب می شود اختیار کامل دارد و هیچگونه تعهدی نسبت به کشورهای پایین تر آب ندارند. در مقابل کشورهای پایین دست مثل سوریه و عراق در رد اصل حاکمیت مطلق به اصل یکپارچگی سرزمینی استناد نموده اند و اظهار داشته اند هر نوع استفاده از منابع آبی مشترک که ضرری بر کشور پایین دست در پی داشته باشد می بایستی با اجازه ی آن ها صورت پذیرد. این کشورها برای اینکه بتوانند از منابع آب بالا دست بهره مند گردند این اصل را مورد استناد قرار داده اند تا در برابر حاکمیت مطلق غلبه نمایند. در مقابل این اصول، اصل دیگری وجود دارد به نام اولویت تخصیص که برخی از کشورها موافق منافع خود آن را مد نظر قرار داده اند. مطابق این اصل، حق بهره برداری از منابع آب با کشوری است که زودتر از دیگر کشورها از منابع آبی استفاده کرده است. برای نمونه می توان به استفاده از منابع آبی رودخانه ی نیل اشاره نمود که با توسل به این اصل بهره برداری می شود و همواره مانع از بهره برداری کشورهای بالا دست می شود. البته از منظر حقوق بین الملل این اصل قابل پذیرش نمی باشد چون با هیچ اصل آن مطابقت ندارد. البته امروزه با توجه به رویه ی متداول بین کشورها و با در نظر گرفتن اصول حقوق بین الملل و

آرای صادره توسط مراجع حقوقی و داوری بین المللی بر اساس اصل بهره برداری عادلانه از منابع آبی، عمل می نمایند، مستند این اصل در مواد ۴ و ۵ اصول برلین تدوین و مورد تایید قرار گرفته است [۱۳]. این اصل یکی از اصول منطقی و قابل قبول در زمینه ی بهره برداری از منابع آبی مشترک می باشد. انجمن حقوق بین الملل در تدوین اصول برلین واژه ای را گنجاینده به نام بهره برداری پایدار. بر اساس ماده ۱ این سند بهره برداری پایدار به معنی استفاده از منابع آبی به شرط مراعات و در نظر گرفتن حقوق نسل های آینده و حفاظت از این منابع می باشد. در مقابل با مراجعه به ماده ۱۲ این سند استفاده ی عادلانه یعنی بهره برداری از منابع آبی بدون ضرر به دولت های دیگر می باشد. با این حال اصول برلین یک برنامه ی جامعی برای میزان مصرف استاندارد ارائه نداده است. اختلافاتی که در زمینه ی منابع آبی مشترک به مراجع حقوقی و داوری بین المللی ارجاع شده، با بررسی آن می توان تلاش های بین المللی و عکس العمل های کشورها را مشاهده نمود. برای نمونه پرونده ی اختلافی سد گات در سال ۱۹۶۹ که توسط کمیسیون داوری آمریکا و کانادا یا قضیه ی اختلافی پرونده ی سد گابسینو ناگیماروس بین مجارستان و چکسلواکی از مهم ترین قضاوت های انجام شده در حقوق بین الملل آب می باشند که به اتفاق، از بهره برداری عادلانه و عدم خسارت به دیگر دولت ها در محدوده ی حاکمیت خود تاکید نموده اند، در چنین صورتی آن دولت محکوم به نقض یک تعهد بین المللی و جبران خسارت خواهد شد. یکی از مواردی که در سال های اخیر به دیوان بین المللی دادگستری ارجاع شده است مربوط به دادخواست دولت شیلی علیه دولت بولیوی در مورد بهره برداری از رودخانه ی سیلا می باشد [۱۴]. در بهره برداری از منابع آب در کشورهای در حال توسعه مانند عراق برای اینکه از کشاورزان حمایت کنند آب بها بسیار پایین می باشد، اما به دلیل فقر مالی، امکان اجرای سیاست های کنترل مصرف آب فراهم نمی باشد [۱۵، ۱۶].

از لحاظ حقوق بین الملل علی الخصوص اصل حاکمیت، نمی توان منابع زیرزمینی موجود در خاک یک کشور را به اشتراک گذاشت اما می توان رودخانه های بین المللی به ویژه رودخانه هایی که از بالا دست سرچشمه می گیرد را به اشتراک گذاشت و این هرگز بدان معنی نیست که هر کشوری با تمسک به این اصل

می تواند در حوزه ی جغرافیای خود بی حد و حصر هر عملی را انجام دهد یکی از این محدودیت هایی که می تواند اصل حاکمیت سرزمینی را تحت شعاع خود قرار دهد مسائل محیط زیستی مانند سد سازی می باشد که آثار مخربی از جمله فقیر شدن منابع زیرزمینی و ایجاد پدیده ی گرد و غبار را در پی خواهد داشت. اقدامات دولت سرزمینی می تواند به محیط زیست دولت های دیگر آسیب وارد نماید [۱۷] و در حقیقت می بایستی آن را به شکل یک نقض تعهد در حقوق بین الملل و مسئولیت بین المللی برای آن دولت قائل شد.

یکی از مواردی که می تواند منجر به بحران آب شود آلوده ساختن منابع آب می باشد. گاهی آب و منابع آبی به قدر کفایت در دسترس قرار دارد ولی با اقدامات نامعقول منجر به غیر قابل مصرف شدن آب می شود. آلودگی های ناشی از آب را در چند طبقه فهرست نموده اند که عبارتند از آلودگی های ناشی از فاضلاب های صنعتی، شیمیایی، هسته ای و خانگی. عواقب آلودگی آب تنها به غیر قابل شرب نمودن آن ختم نمی شود بلکه اثرات منفی در پوشش گیاهی و جانوری آن منطقه در پی خواهد داشت [۱۸].

تحولاتی در حوزه ی حقوق بین الملل در باب آب شیرین شکل گرفته است؛ مانند طرح ۲۰۰۸ کمیسیون حقوق بین الملل در رابطه با سفره های آبی زیر زمینی [۱۹] یا اصول برلین ۲۰۰۴. همچنین برخی از مراجع حقوقی و داوری بین المللی نیز در حوزه ی آب نوآوری هایی داشته اند مانند پرونده ی داوری تریل اسملتر، رای دیوان بین المللی دادگستری در قضیه ی گابچیکو و ناگی ماروس، رای داوری دریاچه لانو، کارخانه های خمیر کاغذ و جریان ساخت جاده در طول رود سن خوان [۲۰].

با توجه به وضعیت کنونی جهانی و پیشرفت علم، تکنولوژی و بهداشت جهانی جمعیت جهان رو به فزونی می باشد در مقابل تحقیقات نشان می دهد تا سال ۲۰۵۰ منابع آب شیرین نسبت به ما قبل خود ۵۰ درصد کاهش خواهد یافت [۱] بنابراین با این افزایش جمعیت و این کاهش منابع نهادهای بین المللی به خصوص نهادهای مرتبط بین المللی با جدیت می بایستی بحث آب شیرین را در اولویت قرار دهند. امروزه آب به عنوان یک کالای استراتژیک محسوب می شود. آب از یک کالای عمومی به یک کالای عمومی راهبردی تغییر یافته است [۲۱].

آب آشامیدنی سالم به عنوان یکی از اصول بنیادین حقوق بشری در حال مطرح شدن می باشد. چون این حق زمینه ساز و شالوده ی دیگر حقوق بشری مثل حق بر بهداشت، حق بر حیات و... می باشد [۲۲]. مجمع عمومی سازمان ملل متحد در سال ۲۰۱۰ برخی از قطعنامه های شورای حقوق بشر از جمله قطعنامه ۷۲۲ (۲۰۰۸) و ۱۲۸ (۲۰۰۹) و نیز نظریه ی ۱۵ کمیته ی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی را بدون رای منفی، حق بر آب آشامیدنی سالم را به عنوان یک حق بشری مورد شناسایی قرار داد [۲۳]. بنابراین سازمان های بین المللی و در رأس آن شورای حقوق بشر، به جای اینکه اعلامیه ها و قطعنامه های تشریفاتی و غیر ضروری و بی نتیجه را در اجلاس و نشست های خود صادر نمایند می بایستی بیشتر فعالیت و انرژی خود را بر مسئله ی آب متمرکز نمایند، به این جهت که بحران آب زیر بنای دیگر حق های بشری است به ویژه در منطقه خاورمیانه که با این بحران درگیر می باشند و مانند یک بمب ساعتی هر لحظه امکان انفجار خواهد داشت که در اینصورت کل حقوق بشر فدا خواهند شد.

راه کار حل بحران آب

امروزه در جهان هر کشوری با تنش آب روبرو می باشد و برای مدیریت آن وظایف متفاوتی را اولویت بندی نماید مثل تصفیه ی فاضلاب، ارائه آب آشامیدنی سالم، اتخاذ سیاست های قوی تر مدیریت آب و سرمایه گذاری در زیر ساخت های حیاتی. مصرف آب و شیوه ی زندگی بشر ارائه ی آموزش تغییر یابد. جهت مدیریت این بحران تمام الگوهای مصرف از الگوی مصرف یک فرد گرفته تا بزرگترین مصرف کننده مورد بازنگری قرار گیرد. یکی از مواردی که می تواند تاثیر زیادی در کاهش مصرف آب داشته باشد مدیریت استفاده آب در زمینه ی کشاورزی است، کشاورزی حدود ۷۰ درصد آب شیرین را مصرف می نماید که با استفاده از فناوری و ایجاد تصفیه خانه ها مقداری زیاد از آب شیرین را صرفه جویی نماییم. یکی از راه کارهایی که می تواند منجر به کاهش و صرفه جویی در مصرف آب شد قیمت گذاری منطقی است. کارشناسان سازمان همکاری و توسعه اقتصادی اظهار کردند: نتایج مجمع اقتصادی بین المللی از ۳۱ کشور ثروتمند جهان نشان داد که افزایش قیمت به کاهش اتلاف و آلودگی کمک خواهد کرد. زیرساخت های ضعیف برای سلامت

اینکه یکی از کارکردهای بانک جهانی در زمینه ی آب آشامیدنی و از طرفی توسعه ی کشورهای کم درآمد و متوسط می باشد، بانک جهانی می تواند نقش بسیار مؤثری در کنترل و حتی رفع بحران آب شیرین به ویژه از طریق سرمایه گذاری دستگاه های آب شیرین کن ایفا نماید. هر دلار سرمایه گذاری برای دسترسی به آب به طور متوسط ۶۸۰ دلار بازدهی دارد.

با توجه به تغییرات آب و هوایی جهان، امروزه اغلب بارش ها به صورت رگباری و سیل آسا می باشد بنابراین، این تهدید را به فرصت تبدیل نماییم. با اقداماتی می توان سیلاب را کنترل نموده و سبب تقویت مخازن و منابع زیرزمینی طبیعی شود. اقداماتی که در این حوزه میتوان انجام داد عبارتند از ساخت دیواره های نگهدارنده و سد های کوچک که توسط آن ها بتوان آب را جمع آوری و ذخیره نمود. همچنین با توسعه و ایجاد جنگل کاری و پوشش گیاهی مقاوم در برابر موج خروشان سیلاب از سرعت آب کاست و آن را تحت کنترل در آورد [۳۴].

نتیجه گیری و پیشنهاد

اگر این وضع در منطقه خاورمیانه به همین صورت ادامه پیدا کند و کشورهای منطقه و سازمان های بین المللی متولی این امر چاره ای نیندیشند با در نظر گرفتن افزایش جمعیت جهان تا سال ۲۰۵۰ به بیش از ۹ میلیارد، این منطقه در برابر بحران کم آبی بسیار شکننده می باشد و چه بسا که خسارت های جبران ناپذیری را متحمل شود. البته هر چقدر این بحران در دید دولت ها بزرگتر شود آن ها آب را مثل نفت به عنوان یک اهرم اقتصادی و سیاسی تبدیل خواهند نمود که این مسئله خود بحران را دو چندان می کند. در تایید این مطلب می توان به اقدامات کشور ترکیه از مناطق بالا دست دجله و فرات اشاره نمود که از آب به عنوان یک اهرم سیاسی برای مقاصد ملی خود در برابر سوریه و عراق استفاده نموده است. مصر نیز از مناطق پایین دست محسوب می گردد که برای استفاده مطلوب از این حق کشور بالا دست را تهدید به جنگ نموده است.

بحران و تنش آبی در حوزه ی تخصصی حقوق بین الملل محیط زیست و به صورت عام در حوزه ی حقوق بین الملل عمومی قرار دارد. تنش آبی را نباید مختص چند کشوری که به صورت بالفعل درگیر آن هستند محدود نمائیم. بلکه این مسئله

مقدمه ای است برای شروع یک بحران جهانی. حکایت معروفی که عده ای در یک کشتی نشسته اند و یکی از آن ها در حال سوراخ کردن قسمتی از کشتی است که در آنجا نشسته می باشد و زمانی که با اعتراض دیگران روبرو می شود بیان می دارد که من مکان متعلق به خودم را سوراخ میکنم و به کسی ارتباطی ندارد. این حکایت را بایستی سرلوحه ی تنش های آبی قرار دهیم و هیچ کشوری نباید چنین تفکری داشته باشد. آثار و نتایج منفی این معضل، آن چنان که واقعیت اقتضاء می کند مورد توجه مجامع بین المللی قرار نگرفته است. اقداماتی که یک دولت برای جبران و کمبود آب مورد نیاز خود انجام می دهد ممکن است آثار مخربی را برای دیگر کشورها بوجود آورد و چه بسا که بحران آبی را در آن کشورها افزایش دهد که یکی از این مصادیق، پدیده ی سد سازی بر آب های بالا دست می باشد که با استناد به اصل حاکمیت سرزمینی اقدام خود را مشروع می پندارند. دریغ از اینکه باعث کاهش میزان آب دریافتی کشورهای پایین دست می شوند که موجبات بیابان زایی و از بین رفتن تالابها در کشورهای پایین دست را فراهم می نمایند. بین اصول حقوق بین الملل محیط زیست و برخی از اصول حقوق بین الملل عمومی باید قائل به تفکیک و استثناء شد چون حقوق بین الملل محیط زیست، زائیده ی تفکر کشورها و توافق اراده ی بین آن ها نمی تواند باشد در چنین صورتی، تحت تأثیر منافع و مصالح ملی کشورها قرار می گیرد. اصول و قواعد این رشته را طبیعت مشخص می کند. آنچه که در حقوق بین الملل به آن مکتب حقوق فطری یا طبیعی می گویند و این مکتب را باید مبنای آن قرار دهیم نه توافق اراده ی کشورها. بر اساس چنین تفکری در حوزه آب، کشورها نمی توانند به اصل حاکمیت خود استناد کنند و دست به هر گونه اقدامی بزنند. به عبارتی دیگر آزادی عمل کشورها در سایه ی اعمال صلاحیت سرزمینی محدود می شود. بر این اساس دولت ها وظیفه دارند از محدوده ی سرزمینی خود به نحوی استفاده کنند که با حقوق دولت های دیگر مخالف نباشد. منطقه ی خاورمیانه دارای بیشترین مرزهای آبی می باشد که کشورهای بالا دست برای خودشان حق بیشتری قائل هستند. هیچ یک از اصول موجود در حقوق بین الملل نمی تواند نقش موثری در کنترل این بحران ایجاد کند، هر اقدامی که برای کنترل بحران آب در منطقه ی خاورمیانه بخواهد انجام شود

جز با همکاری و همبستگی کشورهای این منطقه میسر نخواهد بود. نقش سازمان های بین المللی موجود، بهتر است پرزنگ تر شود و در مقابل به تأسیس و ایجاد سازمان های تخصصی فکر جدی شود. چون زمانی که این تنش زیاد شود نمی توان آن را کنترل نمود و چه بسا که نظم جامعه جهانی را بر هم خواهد زد. آنچه که می تواند این بحران را به فرصت تبدیل کند همکاری و همبستگی بین کلیه ی کشورهای یک حوضه آبی می باشد که البته در حال ظهور می باشد برای نمونه کشورهای مصر، سودان و اتیوپی در حال مذاکره جهت ساخت سد بزرگ رنسانس اتیوپی می باشند.

اینکه تنها ۳ درصد از آب های کره زمین قابل شرب می باشد و ۹۷ درصد باقی مانده غیر قابل شرب با کمی تلاش و تحقیقات علمی می توان این آب های غیر قابل شرب را تبدیل به آب شرب نماییم. مسئله اصلی این است که ماهیت آب وجود دارد و افراد بشر فقط باید با علم خود آن را تبدیل به آب آشامیدنی کند. یکی از پیشنهاداتی که می توان مطرح نمود و می تواند دارای مزایای فراوانی باشد تشویق به سرمایه گذاری در بخش تولید آب شیرین است. مسئله ای که در آینده شاید یکی از پردرآمدترین و بهترین تولیدات جهانی محسوب گردد. این امر مهم را می توان به سطح حاکمیتی و هم به بخش خصوصی واگذار نمود. اینکه کالایی مثل طلا و یا نفت در جهان ارزشمند است بدون آب هیچ ارزشی برای آن نمی توان تصور نمود چون ادامه ی حیات انسان وابسته به آب می باشد. پس نیاز به تمرکز بیشتر در این عنصر حیاتی می باشد.

استفاده از انرژی پاک، برای تولید آب شیرین از منابع آبی شور واقع در دریاها و اقیانوس ها نیز می تواند اقدام مؤثری باشد که با حمایت نهادهای علمی، فرهنگی و سرمایه گذاری امکان پذیر خواهد بود. ایجاد یک سازمان مستقل از سازمان ملل متحد و با قدرت و ضمانت اجرای مؤثر که شالوده ی آن بر مبنای مسائل علمی و فرهنگی استوار بوده و به دور از هر گونه تمایلات سیاسی می تواند به عنوان یک اقدام راهگشا و مؤثر برای حل مشکل باشد. سازمان ملل متحد نمی تواند در این مهم تأثیر چندانی داشته باشد چون تمایلات سیاسی از طریق شورای امنیت به خصوص اعضای دائم آن با استفاده از حق وتو غلبه خواهد داشت و همچنین ایجاد دادگاه های بین المللی مختص

مسائل آب شیرین با ضمانت اجرای کامل و مؤثر برای پیروی کشورهای هنجارشکن از قوانین حوزه ی آب پیشنهاد می گردد.

منابع

1. Wouters, Patricia, Vinogradov, Sergei & Bjørn- Oliver Magsig (2009) "Water Security, Hydrosolidarity, and International Law: A River Runs Through It....", Yearbook of International Environmental Law, pp. 124-129.
2. Haskins, J. et al. (2010). Scientists Unite to Combat Water Scarcity; Solutions Yield More crop per drop.
3. Allan, T. (1997). Virtual Water: A Long Term Solution for Water Short Middle Eastern Economies Paper.
4. شولی، علیرضا و وطن فدا، جبار و آوریده، فریبا (۱۳۹۴). بررسی نظری های حقوقی و مقررات تقسیم آب در قوانین و معاهدات بین المللی آب های مرزی.
5. Roudi-Fahimi, C., & De Souza. (2002). Finding the Balance: Population and Water Scarcity in the Middle East.
6. رزقانی، هادی و لطفی، امین (۱۳۹۰). نقش رودهای مرزی در همکاری و همگرایی منطقه ای. مجله ی جغرافیا و توسعه ناحیه ای، شماره ۱۵ (بهار و تابستان)، صص ۶۵-۷۵.
7. Spectorr, Bertram (2001). Transboundary Disputes: Keeping Backyards Clean, Chapter 11, Maryland: Rowman and Littlefield Publishers, Inc.
8. مختاری، حسین (۱۳۸۷). هیدروپلیتیک خاورمیانه در افق ۲۰۲۵ میلادی. فصلنامه ی ژئوپلیتیک، ۴ (۱).
9. FAO, (2018) 'Dams Geo-referenced database' (last visited on 17 May 2018) in: <http://www.fao.org/nr/water/aquastat/dams/index.stm>.
10. Starr, Joyce R. (1991). Foreign policy. Spring, No. 82.
11. Bennet M. and A. Gardner 2015, regulating groundwater in a drying climate: lessons from south west Australia", Journal of energy & natural resources law, Vol. 33, No 4, 293-319.

۲۱. فریادی، مسعود (۱۳۹۷). نقش حقوق عمومی در کنترل مصرف آب. مجله مطالعات حقوقی دانشگاه شیراز، ۱۰(۱)، ص ۱۶۵.
۲۲. صفاری نیا، مهرداد. (۱۳۹۴). حق بر آب آشامیدنی سالم در حقوق بین الملل بشر. تهران، مجمع علمی و فرهنگی مجد.
23. UN Doc. A/RES/64/292, 2010.
24. Ministerial Declaration of The Hague on Water Security in the Twenty-First Century, (2000), para. 3.
25. Tarlock, Dan (2008) "Water Security, Fear Mitigation and International Water Law (Symposium)", Hamline Law Review, 31, 3, pp 703-728.
26. Hamed, Osman A. (2005). "Overview of hybrid desalination systems – current status and future prospects". Desalination. 186: 207–214.
27. Misra, B.M. and Kupitz J. (2004). "The role of nuclear desalination in meeting potable water needs in water scarce areas in the next decades". Desalination. 166: 1–9.
28. Nuclear Desalination (۲۰۱۰). World Nuclear Association. January.
29. Tom Harris (2002-08-29) How Aircraft Carriers Work. Howstuffworks.com. Retrieved on 2011-05-29.
30. Gillis, Melissa (October 2017). Disarmament: A Basic Guide (PDF) (4 ed.). Office for Disarmament Affairs New York: United Nations. pp. pp 26-30. ISBN 978-92-1-142323-5 Check `|isbn=` value: invalid character (help). Retrieved 1 May 2018.
31. The Founding Fathers". International Monetary Fund. Archived from the original on 22 August 2017. Retrieved 11 August 2012.
۳۲. بزرگی، وحید (۱۳۸۶). درآمدی بر سازمان تجارت جهانی و الحاق ایران، تهران، قومس، صص ۱۱-۱.
۳۳. موسی‌زاده، رضا (۱۳۸۸). سازمان‌های بین‌المللی، تهران، میزان، چاپ دهم، صص ۲۴۸-۲۴۶.
34. Marin P., Tal S., Yeres J., Ringskog K.B.. "World Bank", Water Management in Israel: Key Innovations and Lessons Learned for Water Scarce Countries, 2017.
12. Uperti, trilochan (2006). international water courses law and its application in south Asia, published by managing director padam siwakoti.
13. International law association, (2004), Helsinki convention on the protection and use of transboundary watercourses and international lakes.
14. Chile institutes proceedings against Bolivia with regard to dispute concerning the status and use of the waters of the Silala River system, ICJ, (2016).
15. Kwadwo Mensah (1999). Water Law, Water Rights and Water Supply (Africa), Cranfield university, Department for international development.
16. Wouters, Patricia (2005) "Water Security: What Role for International Law?" In Doods, Felix & Tim Pippard, Human and Environmental Security: An Agenda for Change, London: Earth Scan, pp. 171-1175.
۱۷. نواری، علی (۱۳۹۷). ساخت و راه اندازی سد ایلیسو در ترکیه و پدیده ی ریزگردها در ایران: اولویت اصول مرتبط با حقوق بین الملل محیط زیست. مطالعات حقوقی، ۱۰(۴).
۱۸. کاپونترا، دانته آگوستو و مارسلانی (۱۳۹۲). اصول حقوق و مدیریت آب، ترجمه و تحقیق محسن عبداللهی و اصلی عباسی، تهران، موسسه مطالعات و پژوهش های حقوقی شهر دانش.
19. International Law Commission (ILC), Draft Articles on the Law of Transboundary Aquifers, with Commentaries, (2008).
20. Trail Smelter Case (United States, Canada), Reports of International Arbitral Awards, Vol III, 1938 and 1941; Lake Lanoux Arbitration (France v. Spain), 12 R.I.A.A. 281; 24 I.L.R. 101, Arbitral Tribunal, 1957; Gabcikovo- Nagymaros Project (Hungary/Slovakia), Judgement, I.C.J. Reports 1997; Pulp Mills on the River Uruguay (Argentina v. Uruguay), Judgment, I.C.J. Reports 2010; Certain Activities Carried Out by Nicaragua in the Border Area (Costa Rica v. Nicaragua) and Construction of a Road in Costa Rica along the San Juan River (Nicaragua v. Costa Rica), Judgment, I.C.J. Reports 2015.

